

Соціальна компетентність вчителя як складова професійно-педагогічної компетентності //Соціалізація особистості: Збірник наукових праць. За заг. ред. проф. А.Й.Капської. Том XVIII. – К.: Логос. – 2002. – С.70-76.

В.А.Ковальчук

м. Житомир

СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНО - ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Сучасне суспільство характеризується переходом від постіндустріального та інформаційного до суспільства соціально зорієнтованого, соціалізованого. Завдання, які постають перед школою у сфері її відповідальності перед кожним вихованцем, дедалі більше концентруються навколо проблем соціального виховання. Кваліфіковане вирішення цих проблем знаходиться у прямій залежності від професійної соціальної компетентності педагога.

У системі професійної підготовки вчителя важливо не тільки формування спеціалістів вузької спеціалізації, а дещо більше – процес формування професійної культури і компетентності. Словник сучасної української мови визначає, що компетентний – це такий працівник, який має достатні знання у якій-небудь галузі, який ґрунтується на знанні, кваліфікований, має певні повноваження, повноправний, повновладний.

Останні роки відзначаються збільшенням уваги науковців до проблем теорії та методики професійної освіти. Виділяються такі напрями досліджень:

- формування концепції професійного розвитку особистості (І.А.Зязюн, Н.В.Кузьміна, Н.Г.Ничкало, Є.І.Рогов);
- дослідження соціально-педагогічних, соціологічних, соціально-психологічних функцій, компонентів професійної діяльності

педагогів (В.С.Болгаріна, І.Л.Зверєва, В.М.Іванов, А.Й.Капська, Л.Г.Коваль, А.К.Маркова та ін.);

- обґрунтування соціально-педагогічних умов, факторів професійної діяльності вчителя (М.В.Демінчук, Н.М.Лавриненко, В.І.Маслов, Р.М.Пріма, В.Т.Циба).

Однак, питання дослідження професійної педагогічної компетентності, її складових залишається поза увагою науковців.

У сучасній науковій психолого-педагогічній літературі поняття “компетентність” характеризується як готовність на професійному рівні виконувати свої посадові та фахові обов’язки відповідно до сучасних теоретичних надбань і кращого досвіду, наближення до світових вимог та стандартів. Зміст професійної компетентності педагога характеризується процесуальними і результативними показниками, і визначається як здатність та готовність його виконувати особисту професійно-педагогічну діяльність. Цікавим, на нашу думку, є підхід до виділення видів професійної компетентності А.К.Маркової. Зокрема вона виділяє :

- спеціальну компетентність, яка характеризується рівнем володіння професійною діяльністю, здатністю проектувати свій професійний розвиток;
- соціальну компетентність – як володіння спільною (груповою, кооперативною) професійною діяльністю, прийомами професійного спілкування; як соціальну відповідальність за результати своєї професійної праці;
- особистісну компетентність – як володіння умінням особистісного самовираження і саморозвитком;
- індивідуальну компетентність, яка вміщує методи і прийоми самореалізації і розвитку індивідуальності в рамках професії, готовності до професійного росту, здатності до індивідуального

самозбереження, уміння раціонально організувати свою працю.

Такий структурний поділ професійної компетентності характеризує психологічний підхід. Сукупність виділених видів компетентності є показником зрілості людини в професійній діяльності, в становленні її як особистості, професіонала. Виділені види компетентності можна співвідносити і до педагогічної діяльності вчителя, як особистісні характеристики професійної діяльності. Проте професійно-педагогічна компетентність вчителя специфічна, вона передбачає сукупність умінь педагога як суб'єкта педагогічного процесу структурувати наукове і практичне знання з метою ефективного вирішення навчально-виховних задач, направлених на формування особистості школяра. Основними ознаками визначення професійної компетентності вчителя на сучасному етапі розвитку освіти і виховання є наявні знання для успішної діяльності; розуміння цих знань для практики; набір операційних умінь, володіння алгоритмами вирішення задач; здатність творчо підходити до професійної діяльності. Як підтверджують численні педагогічні дослідження (Є.С.Барбіна, Н.В.Кузьміна, А.К.Маркова, В.І.Маслов, О.М.Пєхота та ін.) у образі талановитого професійно компетентного вчителя повинні гармонізуватися інструментальні компоненти (знання, вміння, активність, самостійність, індивідуальність) та професійні якості (тактовність, комунікативність, доброзичливість, емоційна врівноваженість тощо). Для потенціалу сучасного вчителя мають бути характерними:

1. Високий рівень загального розвитку (розуміння сьогоденних соціально-політичних і економічних перетворень, науково-філософський світогляд, глибокі знання, висока загальна професійна культура, соціальна активність, зрілі етичні погляди).

2. Професійне покликання (любов до дітей, потреба навчати і виховувати, захоплення педагогічною роботою, творче ставлення до

роботи, потреба в одержанні знань, у формуванні вмінь і навичок професійної діяльності).

3. Професійно важливі якості (педагогічні здібності, готовність до особистісно-професійного саморозвитку, гуманістична спрямованість діяльності, вміння швидко орієнтуватися у педагогічній ситуації тощо).

Тому, на нашу думку, для дослідження компонентів професійно-педагогічної компетентності вчителя основою може бути запропонований педагогічний підхід Н.В.Кузьміної, яка виділяє:

- спеціальну компетентність вчителя (знання, уміння певної галузі науки, що концентрується в змісті навчального предмету;)
- методичну компетентність вчителя (уміння здійснювати оптимальний вибір методів навчання і виховання для вирішення навчально-виховних задач);
- соціально-психологічну компетентність , яка передбачає сукупні характеристики вчителя як суб'єкта спілкування;
- диференціально-психологічну компетентність (знання і уміння педагога здійснювати індивідуальний підхід до школярів в навчально-виховному процесі);
- аутопсихологічну компетентність вчителя, яка передбачає компетентність педагога в сильних і слабких сторонах своєї особистості , власної діяльності, способах самовдосконалення.

Як суттєве доповнення до виділених видів, можна назвати загальнопедагогічну компетентність вчителя (Г.І.Хозяїнов), яка передбачає обізнаність педагога в наукових підходах до проектування і організації педагогічного процесу, результатом якого можуть бути технології навчання та виховання.

Однак, Н.В.Кузьміна не виділяє соціальну компетентність як окремий вид професійної компетентності педагога, хоча характеризує її.

Соціологічний підхід розглядає поняття “соціальна компетентність вчителя” відносно соціалізаційних процесів становлення особистості як соціальної істоти. Соціально компетентна особистість визначається як результат цілеспрямованого формального і неформального соціалізаційного впливу на особистість з метою набуття нею максимального соціального досвіду та можливості реалізації цього досвіду у соціальній практиці. А поняття “соціальна компетентність” - це здатність особистості орієнтуватися у різних життєвих ситуаціях, жити й ефективно працювати у суспільстві з ринковою економікою на основі сучасної базової методологічної, світоглядної, духовної, моральної, інформаційної культури. На основі цього підходу соціально компетентна людина здатна: приймати рішення стосовно себе і прагнути до розуміння власних почуттів і вимог; блокувати неприємні почуття і власну невпевненість; представляти, як слід досягати мети найефективнішим чином; правильно розуміти бажання, очікування і вимоги інших людей, враховувати їхні права; уявляти, як з урахуванням конкретних обставин і часу поводитися, беручи до уваги інтереси інших людей та власні вимоги; усвідомлювати, що соціальна компетентність не має нічого спільного із агресивністю і передбачає повагу прав і обов’язків інших.

Таким чином, соціальна компетентність є виключно важливою базисною характеристикою особистості, яка відображає її досягнення, рівень сформованості знань та умінь конструювати відносини з оточуючими людьми в міжособистісних стосунках, поведінці.

Вчитель виконує дві ролі: перша пов’язана із реалізацією основної функції - передати накопичений людством досвід, тобто здійснює технологічні завдання – забезпечує засвоєння учнями певної сукупності знань, умінь та навичок. Але самі знання, уміння та навички мають подвійну природу: одні з них стосуються зовнішнього світу, інші – самої особистості, людей та суспільства, як органічного середовища і простору

людського буття. І, якщо перші умовно кажучи можна передати “механічно”, звертаючись до учня переважно як до об’єкта навчання, то другі набувають реально особистісної сутності тільки тоді, коли переживаються самим учнем у живій практиці спілкування та взаємодії з учителем. Звідси друга і найважливіша роль учителя – він є вихователь і наставник. Його обов’язок – сформувати у дитини здатність та навички ефективно взаємодіяти з оточуючим світом, розвивати уміння встановлювати доброзичливі міжособистісні відносини, розуміти почуття і поведінку оточуючих, встановлювати визначені межі допустимої поведінки. Цей аспект суспільних завдань вчителя якраз і становлять сферу його соціальної компетентності. Зміст цього поняття, на нашу думку, повинен вмещувати відповідний рівень сформованості особистості педагога, як результат соціального розвитку, що являє собою суму певних особистісних властивостей, потреб, здібностей, елементарних теоретичних уявлень та практичних умінь і торкатися насамперед таких сфер як соціальне мислення, мовлення, мотиви, емоції, міжособистісна поведінка тобто когнітивний, поведінковий та емоційно-мотиваційний компоненти.

Вважаємо, що соціальна компетентність вчителя – це здатність вчителя на основі сформованих професійних знань та умінь формувати у дитини здатність та навички ефективно взаємодіяти з оточуючим світом, розвивати уміння встановлювати доброзичливі міжособистісні відносини, розуміти почуття і поведінку оточуючих, встановлювати визначені межі допустимої поведінки.

В статье рассматривается проблема определения социальной компетенции учителя как составной части профессионально-педагогической компетенции; уточняется сущность и специфика понятия.

Використана література:

1. Н.В. Кузьмина Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М.,1990.
2. А.К. Маркова Психология профессионализма. – М., 1996.